

**MEĐUNARODNA NAUČNOSTRUČNA KONFERENCIJA
„SUZBIJANJE KRIMINALA I EVROPSKE INTEGRACIJE, S
OSVRTOM NA VISOKOTEHNOLOŠKI KRIMINAL“**

Prikaz

**INCRIMINATION OF SOME CRIMINAL ACTS OF COMPUTER
CRIMINALITY IN REPUBLIC OF CROATIA**

Professional paper

**Slobodanka MILIČEVIĆ
Srđan VUJOVIĆ**

Uvod

U Laktašima (Bosna i Hercegovina) u periodu od 28. do 30. marta 2012. godine održana je međunarodna naučnostručna konferencija na temu: „Suzbijanje kriminala i evropske integracije, s osvrtom na visokotehnoški kriminal“. Organizator konferencije je Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske - Uprava za policijsko obrazovanje - Visoka škola unutrašnjih poslova u saradnji sa Hans Zajdel fondacijom¹. Cilj konferencije bio je savjetovanje, razmjena iskustava, kao i analiza trenutnog stanja visokotehnoškog kriminaliteta, kroz prezentacije naučnih i stručnih radova iz kriminoloških, kriminalističkih, pravnih i dr. oblasti te na osnovu toga izvođenje zaključaka za efikasnije suprotstavljanje visokotehnoškom kriminalitetu. Tako je naučni skup obuhvatio sljedeće cjeline:

- Strategijski aspekti suzbijanja kriminaliteta;
- Kazneno zakonodavstvo i evropski standardi;
- Kontrola kriminaliteta: uslovi, mehanizmi i pravci daljeg razvoja;
- Visokotehnoški kriminal i mjere suzbijanja;
- Značaj evropskih integracija u borbi protiv kriminaliteta;
- Nacionalni i međunarodno pravni standardi u suzbijanju visokotehnoškog kriminala;
- Međunarodna policijska saradnja u funkciji unapređenja bezbjednosti i suzbijanja kriminala;
- Edukacija, profesionalizacija, modernizacija, i specijalizacija kadrova za suzbijanje visokotehnoškog kriminala.

¹ Izvorno "Hanns Seidel Stiftung".

Poseban kvalitet ove konferencije garantovalo je prisustvo kako članova akademske zajednice tako i praktičara. Takođe, ostvarenju ciljeva konferencije svojim učešćem i radovima doprinijeli su i gosti iz Češke, Makedonije, Rusije, SAD, Srbije, Španije, Poljske i Ukrajine.

Konferenciju je otvorio ministar unutrašnjih poslova Republike Srpske g. Stanislav Čađo, koji je tom prilikom istakao značaj naučnostručnog skupa vezanog za visokotehnološki kriminalitet, ali i povezanost ove problematike sa evropskim integracijama. U govoru je navedeno da Republika Srpska trenutno nije opterećena problemima visokotehnološkog kriminala, ali u svakom trenutku može postati, pa takvu situaciju valja spremno dočekati. Kao najveći problem, koji hitno treba riješiti, g. Čađo navodi problem edukacije i specijalizacije predstavnika organa formalne socijalne kontrole po pitanju visokotehnološkog kriminaliteta.²

Pojedina izlaganja

Kompjuterski kriminalitet u SAD

Prvo izlaganje na skupu pripalo je gostima iz SAD, koji su angažovani od strane Federalnog istražnog biroa na otkrivanju i rasvjetljavanju krivičnih djela kompjuterskog kriminala. Gospodin Thomas Grasso³ istakao je probleme sa kojima se susreću pravosudni organi u SAD prilikom borbe protiv visokotehnološkog kriminaliteta,⁴ a posebno je obratio pažnju na probleme policije. Poredeći organizovane grupe kriminalaca za kompjuterski kriminalitet sa organizacijom policije, ističe da kriminalci u ovom slučaju imaju organizaciju na zavidnom nivou. Njihovoj protivpravnoj aktivnosti doprinosi i funkcionisanje bez previše formalnosti, za razliku od funkcionisanja državnih organa. Kada se kriminalnim organizacijama priključe i važni ljudi iz samog vrha države onda je takvu situaciju teško kontrolisati.⁵ Dodatna otežavajuća okolnost je to da dio kriminalne organizacije, ili čak njene vođe, čine strani državljani, a to zahtijeva i traženje međunarodne pravne pomoći prilikom reakcije državnog aparata.

Kao zaključak koji izvodi iz svog bogatog iskustva, g. Grasso navodi da je neophodno izgraditi jaku i široku mrežu za suzbijanje ovakvog vida kriminaliteta. Ta mreža

² Kada je u pitanju suprotstavljanje visokotehnološkom kriminalitetu, najznačajnije kompetentne svjetske organizacije često preporučuju obrazovanje i edukaciju, a uz njih dodaje se i poštovanje etičkih principa, kao i korištenje tehnološke zaštite (Budimlić & Puharić, 2009).

³ Specijalni agent FBI-a u odjeljenju za suzbijanje cyber kriminala.

⁴ Pri tome, pod pravosudnim organima Grasso podrazumjeva policiju, tužilaštvo, sudove, organe za izvršenje sankcija, a tako ih određuje i Milutinović (1984.), s tim da tu dodaje i organe pravosudne uprave, koja je dužna da obezbijedi potrebne uslove za primjenu krivičnog zakonodavstva i rad organa krivičnog pravosuđa.

⁵ Kao što je poznato, kompjuterski kriminalitet se često javlja kao jedan od pojava oblika kriminaliteta bijelog ovratnika (Siegel, 2011), a kako navodi Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Marković (2002), kriminalitet bijelog ovratnika karakteriše niska stopa otkrivenosti i rasvjetljenosti.

nužno mora uključivati stručnjake saradnike, privatne sigurnosne agencije, nevladine organizacije, ali i cjelokupnu zajednicu,⁶ jer počinitelji dolaze iz svih mogućih oblasti, pa i onih oblasti društvenog života iz kojih se teško mogu zamisliti.⁷ FBI je prije 7-8 godina bio konzervativan i prilično zatvoren za saradnju. Tada borba protiv visokotehnološkog kriminaliteta nije bila zadovoljavajuća, pa je FBI morao započeti saradnju sa stručnjacima za informacijske tehnologije. Oni rade za FBI, ali imaju posebna organizaciona odjeljenja i posebne prostorije koje su odvojene od prostorija FBI-a. Grasso ističe da je saradnja sa takvim kadrovima neophodna, jer se agenti (policija) ne mogu usavršiti do takvog nivoa na kojem su stručnjaci za visoku tehnologiju ili sa druge strane kriminalci.⁸ Zahvaljujući ovakvoj saradnji FBI je postao efikasniji po pitanju otkrivanja i rasvjetljavanja krivičnih djela visokotehnološkog kriminaliteta, a to dokazuje i nedavno otkrivanje tzv. estonske grupe, koja je bila jedna od najvećih kriminalnih organizacija u SAD.

Kompjuterski kriminalitet u Španiji

Gospodin Santiago del Toro Riera⁹ u svom izlaganju nastavlja govoriti o važnosti strateškog planiranja i organizovanom pristupu u suprotstavljanju visokotehnološkom kriminalitetu. Potreba za tim je prepoznata od strane Španske vlade te je donijeta strategija za borbu protiv ovog tipa kriminaliteta, a kojom je predviđeno organizovanje Brigade za tehnološku istragu (BIT). Ova organizacija je stvorila mrežu svojih centrala širom Španije, pa tako svoja predstavništva imaju u svim većim gradovima. Ipak, radi se o centralizovanom tijelu sa sjedištem u Madridu.

Na temelju detaljnih analiza, stručnjaci za pomenutu oblast odlučili su da strukturu organizacije BIT čine tri odjeljenja i to, prvo koje se odnosi na zaštitu maloljetnika i djece od visokotehnološkog kriminala, drugo koje se odnosi na sprečavanje, otkrivanje i rasvjetljavanje internet prevara,¹⁰ a treće odjeljenje vezano je za tehničke aspekte visokotehnološkog kriminaliteta. Riera naglašava da ovaj model trenutno funkcioniše u Španiji,¹¹ ali ga treba prilagođavati trendovima visokotehnološkog kriminaliteta.

⁶ U tom kontekstu Krstić (2005) navodi da je za optimalan stepen bezbjednosti građana neophodan kvalitetan odnos na relaciji policija – građani.

⁷ U prilog ovoj tezi treba navesti i pisanje Derenčinovića (2003 [a]), koji navodi da su u Wonderland klub, koji je okupljao zainteresovane za dječiju pornografiju, bili okupljeni mnogi intelektualci kao što su profesori, liječnici, informatičari, socijalni radnici, suci, i sl.

⁸ Tako Siegel (2010) navodi da *cyber* kriminal najčešće vrše osobe koje su visokoobrazovane po pitanju sofisticirane tehnologije, pa se treba zapitati ko će ih otkriti i kako.

⁹ Pripadnik Brigade za tehnološku istragu u španskoj policiji.

¹⁰ Da je potrebno obratiti posebnu pažnju na ovaj vid visokotehnološkog kriminaliteta ukazuju Budimlić i Puharić (2008.), a oni ističu da su načini njene realizacije vrlo različiti (neprebrojivi), a treba istaći prevare povezane sa osiguranjima, porezima i taksama, socijalnom pomoći, i sl.

¹¹ Tako i Sherman i Strang ističu da „nije dovoljno utvrditi da jedan program djeluje i koristiti tu činjenicu

Snaga Brigade za tehnološku istragu i ključ njenog uspjeha je u sprečavanju svih poznatih pojava oblika visokotehnoškog kriminaliteta i neprekidnom nastojanju da se otkriju novi pojava oblici. To ukazuje da se BIT ozbiljno bavi prevencijom visokotehnoškog kriminala, jer u ovom slučaju sama represija ne može biti efikasna niti efektivna odgovor organa formalne socijalne kontrole.¹²

Visokotehnoški kriminal i krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja

Akademik prof. dr Stanko Bejatović¹³ istakao je problematiku krivičnopravnih instrumenata za suprotstavljanje visokotehnoškom kriminalitetu. Tako, kao jedan od ključnih elemenata u borbi protiv visokotehnoškog kriminala mora biti krivično pravo. Ono treba da propisuje, tj. treba da zaprijeti kaznom potencijalnom počinitelju, a kako bi pravna svijest građana uticala na prevenciju kriminaliteta.¹⁴ Takođe, predviđena kazna treba da bude svrhovita, odnosno da se njome ispuni svrha kažnjavanja, a to je prije svega generalna i specijalna prevencija, kao i adekvatna satisfakcija za žrtve.

Kvalitetna kaznena reakcija na visokotehnoški kriminalitet moguća je jedino ako se obezbijedi sljedeće:

1. Adekvatna zakonska norma (zakonske norme moraju biti redovno ažurirane),¹⁵
2. Adekvatna primjena zakonske norme,¹⁶
3. Isključivanje mogućnosti zloupotrebe zakonske norme.

Za visokotehnoški kriminalitet, kao specifičan vid neprihvatljivog ponašanja, prema prof. Bejatoviću, potrebno je obezbijediti poseban dio kako u krivičnom zakonu, tako i u zakonu o krivičnom postupku.¹⁷

za njegov izvoz u druge države, pa je osim na pitanje „šta djeluje“, potrebno odgovoriti i na pitanje „šta djeluje za koga i u kojim uslovima“ (2004., citirano u Muratbegović, 2008.).

¹² Iako je od svog nastanka policija imala više represivnu, nego preventivnu funkciju (Ignjatović, 2005.), prema Krivokapiću (2006.), policija danas mora imati širok spektar preventivnih mjera, a posebnu pažnju zaslužuje informacijski sistem organa unutrašnjih poslova.

¹³ Redovni profesor na Pravnom fakultetu u Kragujevcu.

¹⁴ U ovom smislu treba navesti mišljenje uvaženog profesora Stojanovića (2012.), koji navodi da zakonodavac često propisuje visoke kazne kako bi „zaplašio“ potencijalne počinitelje, pa ni sam ne očekuje da se kazne izriču blizu zakonskog maksimuma.

¹⁵ Već danas možemo reći da je potrebno dopunjavati, ili bolje stvarati paralelne inkriminacije, jer su dosadašnje prilično zastarjele. Prema Budimliću i Puhariću (2009.), napredne države to već rade.

¹⁶ S tim u vezi treba istaći da je glavna karakteristika pravne države ostvarenje načela zakonitosti, a to znači da zakon, odnosno pravo, štiti kako pojedinca, tako i državu (Stojanović & Kolarić, 2010.).

¹⁷ Navedeno proizlazi iz stava prof. Bejatovića (2012.) da krivično procesno pravo ima izuzetno važnu ulogu u kaznenoj politici, koja nije manje važna od uloge krivičnog materijalnog prava.

Najslabiju kariku u suprotstavljanju visokotehnološkom kriminalitetu prof. Bejatović vidi ponajprije u formalnim razlozima i to po pitanju međunarodne saradnje, a koja se odnosi na suzbijanje visokotehnološkog kriminaliteta.¹⁸ Uzroke treba tražiti u problemima poput:

1. Različito pravno definisane radnje izvršenja krivičnih djela,
2. Neusklađenosti procesnih pravila u nacionalnom zakonodavstvu u pogledu istrage krivičnih djela visokotehnološkog kriminaliteta,
3. Nedovoljne edukacije policijskih službenika, tužilaca i sudija.

Profesor Bejatović istakao je da se u pozadini najtežih krivičnih djela današnjice (npr. krivična djela organizovanog kriminaliteta, korupcije, terorizama, i sl.) nalazi visokotehnološki kriminalitet, a kao jedina valjana reakcija na njega, nameće se ona na globalnom nivou. Zbog toga je neophodno da se privuče pažnja najvažniji svjetskih organizacija (poput UN, Savjeta Evrope, Evropske unije, NATO-a i sl.), te da se uz njihovu pomoć kreira efikasna politika suprotstavljanja visokotehnološkom kriminalitetu.

Strateške koncepcije u suprotstavljanju visokotehnološkom kriminalu

Doc. dr Zvonimir Ivanović¹⁹ nadovezuje svoje izlaganje na prethodno i govori o strategijama za suprotstavljanje visokotehnološkom kriminalitetu na globalnom, regionalnom nivou, ali i na nivou pojedinih država.

Koliku prijetnju predstavlja visokotehnološki kriminal svjedoče aktivnosti najznačajnijih svjetskih organizacija, a posebno treba istaći Ujedinjene nacije. Njihovo djelovanje prvenstveno se odnosi na osnivanje specijalizovanih tijela i radnih grupa koje djeluju u cilju obezbjeđenja *cyber* prostora. Jedna od takvih organizacija, koja je ujedno i najznačajnija je Međunarodna telekomunikaciona unija (*International Telecommunication Union*). Najveći doprinos ovog tijela ogleda se u kreiranju "Plana globalne *cyber* bezbjednosti" i "*Cyber* bezbjednosna kapija". Ovi resursi su izuzetno značajni jer omogućavaju sinhronizaciju borbe i globalno strateško djelovanje u suprotstavljanju visokotehnološkom kriminalitetu. Pored navedenog, Ivanović ističe i značaj NATO-a u kreiranju globalne politike suprotstavljanja visokotehnološkom kriminalitetu, a poseban značaj ima njegovo tijelo ustanovljeno 1969. godine pod nazivom Komitet za izazove modernog društva.

¹⁸ Tako, prema Derenčinoviću (2003. [a]) postoji više razloga zbog kojih su neusklađeni nacionalni zakoni različitih zemalja (najčešće krivični zakon i zakon o krivičnom postupku), a ta neusklađenost, zbog zahtjeva dvostruke kažnjivosti ili identiteta normi onemogućava pružanje pravne pomoći i/ili izručenje počinitelja.

¹⁹ Docent na Kriminalističko-policijskoj akademiji u Beogradu.

Doc. dr Ivanović izdvaja važnost strateškog djelovanja na regionalnom nivou, a kao primjer navodi Organizaciju za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS).²⁰ Njihova aktivnost je mnogo doprinijela borbi protiv *cyber* kriminala, a naročito preko osnivanja radne grupe za bezbjednost informacija i privatnost, a koja se primarno bavi edukacijom.

Kao zaključak dr Ivanović navodi da strateško planiranje mora postojati na nivou pojedinih država, jer takve strateške koncepcije bivaju usmjerene na najkonkretnije aktivnosti državnog aparata. Dobar primjer daju strategije u SAD i Australiji.

Digitalni dokazi

Doc. dr Uroš Pena²¹ istakao je problem upotrebe digitalnih dokaza. Naime, iako nisu opipljivi, oni su često primarni dokazi u krivičnom postupku koji se vodi protiv počinitelja visokotehnološkog kriminala. Nekada ih je teško prikupiti, ali još teže ih je sačuvati od kompromitovanja. Upravo zbog toga, policijski službenik koji obavlja posao vezan za digitalne dokaze, mora biti posebno obučen za rad sa njima, a pomoć mu mogu pružiti stručna lica.²²

Gdje se nalaze digitalni dokazi, zavisi od načina izvršenja krivičnog djela, a mogu se naći na svim vrstama memorije. Dr Pena je naveo neke od mnoštva tehnika i alata za analizu digitalnih dokaza,²³ a rad sa takvim alatima i tehnikama je standardizovan.

Dr Pena naglašava posljedice nepoznavanja analize digitalnih dokaza, a ona se često ogleda u tome da prikupljeni dokazi postaju nezakoniti dokazi. Zbog toga je veoma važno da se postupa u skladu sa zakonom o krivičnom postupku, koji treba uskladiti sa potrebama organa formalne socijalne kontrole, a kako je istaknuto, to trenutno nije slučaj. Takođe, važno je obratiti pažnju na nadležnost sudova u određenim slučajevima, jer kompjuterski kriminalitet ne poznaje državne granice. Tu opet nailazimo na probleme neusaglašenosti krivičnog zakona i zakona o krivičnom postupku, ali i pojedine terminologije.²⁴ Između ostalog, tako se kao izuzetno važno nameće proširivanje termina „digitalni dokaz“, na termin „elektronski dokaz“, koji

²⁰ Zbog više zajedničkih ciljeva, suprotstavljanje *cyber* kriminalitetu je lakše, ali i detaljnije na regionalnom nivou (Kjaerland, 2005)

²¹ Zamjenik direktora Direkcije za koordinaciju policijskih tijela Bosne i Hercegovine.

²² Policija i tužilaštvo moraju imati posebna znanja vezana za kompjuterski kriminalitet i kompjuterske istrage, jer samo savremenim načinom prikupljanja dokaza, kao što je online-pretraga preko daljinski upravljenih forenzičkih programa, mogu doprinijeti otkrivanju i dokazivanju ovih krivičnih djela (Pajčić, 2009.).

²³ Od svih njih Budimliću i Puhariću (2009.) izdvajaju EnCase Forensic i Helix Forensic, a oni se najčešće koriste u praksi.

²⁴ Tako na kolokviju Međunarodnog udruženja za krivično pravo, održanog 2003. godine u Atini, istaknut veliki problem neusaglašenosti nacionalnog pozitivnog prava, nedefinisanosti termina i neujednačenosti u korištenju različitih tehnika vezanih za kompjuterski kriminalitet (Derenčinović, 2003. [b])

je širi pojam i predstavlja svaku informaciju u elektronskom obliku koja ima dokazujuću vrijednost.

Zaključak

Na osnovu svega izloženog i na osnovu završnih riječi učesnika, možemo reći da je međunarodna naučnostručna konferencija, održana 2012. godine u Laktašima, ispunila svoje ciljeve. Naime, veliki broj stranih i domaćih učesnika razmijenio je svoja iskustva iz čega su izvučene i smjernice za buduće djelovanje, a upravo to možemo identifikovati kao jedan od ciljeva ovakvih kurseva. O kvalitetu ovoga skupa svjedoči i zbornik radova, kojeg je objavila Visoka škola unutrašnjih poslova u Banjaluci, a u kojem se nalazi preko četrdeset naučnih i stručnih radova.

Na kraju treba istaći da su učesnici naglasili potrebu za organizovanjem sličnih skupova na temu visokotehnološkog kriminala i odali sva priznanja i pohvale organizatoru konferencije za uspješnu organizaciju.

Bibliografija

- Bejatović, S. (2012). Krivičnoprocesni instrumenti adekvatnosti kaznene politike. *Kaznena politika (Raskolizmeđu zakona i njegove primjene)* (pp. 23-40). I. Sarajevo: Ministarstvo pravde Repoblike Srpske, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Grad Istočno Sarajevo.
- Budimlić, M., & Puharić, P. (2008). Informacijska sigurnost. *Kriminalističke teme*, 8 (1-2), 103-117.
- Budimlić, M., & Puharić, P. (2009). *Kompjuterski kriminalitet*. Sarajevo: Fakultet za kriminologiju, kriminalistiku i sigurnosne studije.
- Derenčinović, D. (2003). Dječija pornografija na internetu-o kažnjivosti posjedovanja i virtualnoj dječijoj pornografiji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 10 (1), 3-25.
- Derenčinović, D. (2003). Prikaz klokvija AIDP-a o kibričkom kriminalu (Collquy on Cyber-Crime). *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 10 (1), 223-227.
- Ignjatović, Đ. (2005). *Kriminologija*. Beograd: Službeni glasnik.
- Kjaerland, M. (2005). Classification of computer security incidents based on reported attack data. *Journal of investigative psychology and offender profiling*, 2 (2), 105-120.
- Krivokapić, V. (2006). *Prevenција kriminaliteta: teorijsko-kriminalistički pristup*. Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka.
- Krstić, O. (2005). *Kriminalistička prevencija i prognostika*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
- Milutinović, M. (1984). *Kriminalna politika*. Beograd: Savremena administracija.
- Muratbegović, E. (2008). "Evidence Based Crime Prevention" Šta (ne)djeluje, a šta obećava u kontekstu savremene prevencije kriminaliteta. *Kriminalističke teme*, 8 (1-2), 173-178.
- Pajčić, M. (2009). Korištenje forenzičkim računalnim programima za prikupljanje dokaza u kaznenom postupku. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 16 (1), 281-317.
- Siegel, L. J. (2010). *Criminology: Theories, Patterns, Typologies*. Belmont: Wadsworth.
- Siegel, L. J. (2011). *Criminology*. Belmont: Wadsworth.
- Singer, M., Kovčo Vukadin, I., & Cajner Marković, I. (2002). *Kriminologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Stojanović, Z. (2012). Kaznena politika: Raskol između zakona i njegove primjene. In *Kaznena politika: Raskol između zakona i njegove primjene* (pp. 7-22). Istočno Sarajevo: ministarstvo pravde Republike Srpske, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu Beograd, Grad Istočno Sarajevo.
- Stojanović, Z., & Kolarić, D. (2010). *Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta*. Beograd: Pravni fakultet.

Biografije

Slobodanka Miličević, diplomirani pravnik unutrašnjih poslova - specijalista kriminalistički smjer

Učesnik mnogobrojnih naučnostručnih konferencija i autor više stručnih radova. Izražene posebne sklonosti ka operativnom radu, a primarna naučna oblast interesovanja prepoznatljiva je u temama otkrivanja i rasvjetljavanja krivičnih djela. Trenutno angažovana kao menadžment asistent u Muehlbauer company Banjaluka.

Srđan Vujović, Magistar kriminologije

Kao autor i koautor objavio više stručnih članaka, koji se prvenstveno odnose na etiologiju i fenomenologiju kriminaliteta, kao i na reakciju na kriminalitet. Učestvovao u kreiranju i realizaciji stručnih i naučnih istraživačkih projekata iz oblasti kriminologije. Polaznik nekoliko kriminoloških kurseva i učesnik na više naučnostručnih konferencija, okruglih stolova i radionica. Posebno područje interesovanja su kriminološke teorije, problematika maloljetničke delinkvencije i korupcije.